

УКРАЇНСЬКІ ФОНЕТИЧНІ РИСИ У ВЖИВАННІ ІМЕННИКІВ-ВЛАСНИХ НАЗВ У МОВІ КАНАДСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

О.Я. Кавецький

У статті розглянуто і проаналізовано українські фонетичні риси у власних назвах в англomовному середовищі канадських українців. Виявлено, що ці елементи в аналізованому матеріалі є поширеним мовленнєвим явищем, яке має свої особливості, зокрема збереження оригінальної української вимови та відповідну транслітерацію іменників-власних назв. Наявність українських мовних ознак підтверджує їх безпосереднє відношення до реалій, які відображають важливі ознаки української етнічної групи Канади – її самобутню культуру та історичну спадщину.

Явище лексичних запозичень у тих чи інших мовах, засвоєння та адаптація в них різних лексико-граматичних груп слів є важливим предметом мовознавчих студій. Цікавим та актуальним у цьому аспекті є дослідження запозичених фонетичних ознак з української мови у вживанні іменників-власних назв в англійському мовленні канадських українців. Саме ця проблема є предметом нашої розвідки. Щодо виразально-комунікативних можливостей українська мова, як відомо, є однією з найрозвиненіших мов світу, відповідно, її лексика органічно засвоюється й закріплюється в інших мовах, насамперед у мовленні української діаспори багатьох країн світу.

Вживання в багатьох випадках українських елементів у англійських граматичних формах різних частин мови деякі дослідники визначали як англізований варіант їх первинних (українських) форм [1, с.140]. Ще в 70-х роках минулого століття Я. Рудницький відзначав, що серед старших поколінь двомовців слов'янського походження існував особливий тип *Slavicized English* – тип слов'янізованої англійської мови. Він характеризувався фонетичними, граматичними ознаками, наявністю багатьох лексичних запозичень зі слов'янських мов [2, с.158].

Досить поширеними в англійському мовленні українських канадців є іменники чи іменникові сполучення, які мають пряме відношення до української мови. Їх вживання має основною метою задовольнити потреби в назвах тих або інших об'єктів, явищ і понять, яким мовець не може знайти еквіваленти англійською мовою, або ж наявний відповідник є лише частковим, неповним.

На письмі українські слова в англійських контекстах передаються латинськими літерами з наближенням до оригінального звучання. Але ця відповідність є досить умовною. Наприклад, транслітерацію українського слова *зірка* – *zirka* прочитають у відповідності з оригінальним звучанням [з'ірка] тільки ті особи, які знають це слово в українському варіанті. Ті ж, для яких англійська мова є рідною, прочитає *zirka* як [zɪrka]. Українські форми *vas, nas*, які передаються англійськими транслітерованими *vas, nas*, можуть бути прочитані як [væs, næs] і т.д.

У практиці канадсько-української писемності виробилася стала система латинської транслітерації українських лексичних одиниць. Див.табл.1.

Укр.	англ.	укр.	англ.	укр.	англ.	укр.	англ.
А	a	з	Z	Н	n	х	kh
Б	b	и	y, I	О	o	ц	ts
В	v	і	ee, I	П	p	ч	ch
Г	h	ї	yi, yee	Р	r	ш	sh
Д	d	й	Y	С	s	щ	shch, sch
Е	e	к	K	Т	t	ю	yu
Є	ye	л	L	У	u, oo	я	ya
Ж	zh	м	M	Ф	f		

Задньоязиковий дзвінкий *г* передається латинським *g*. Пом'якшення українських приголосних передається тільки з позиції перед йотованими за допомогою англійської літери *y*, наприклад, *веснянка* – *vesnyanka*, *неділя* – *Nedilya*, в інших випадках воно в транслітерації зовсім не відбивається: *Львів* – *Lviv*, *Чернівці* – *Chernivtsi* [3].

Найбільшою і найуживанішою групою української лексики в сучасному англійському мовленні канадських українців є антропоніми – українські імена і прізвища [4, с.4]. Незважаючи на те, що українці в багатьох випадках змінювали їх, пристосовуючи до поширених англійських стереотипів, українські імена вживаються в етнічній групі ще досить часто. Наприклад, у номерах „Юкрейніен Кенейдіен” за 1987-1988рр. зустрічаються такі українські імена канадців:

а) жіночі: *Nadya, Nastia, Natalia, Nina, Oksana, Olga, Paulina, Sidora, Sofia (Sophia), Teklya, Vera, Alexandra, Anastasia, Anna, Eugenia, Hanya, Kalyna, Ksenya, Lesya, Luda, Malania, Maria, Michalina*;

б) чоловічі: *Andrij, Anton, Dmitro (Metro), Hryhoriy, Ilya (Ilko), Ivan, Kosty, Myron, Orest, Roman, Teofan, Theodor, Trofim, Vasya, Yakim, Zenowy* та ін.

Цей перелік постійно поповнюється іменами українців з України, які можна знайти в різноманітних матеріалах і статтях про Україну. Це імена історичних осіб, громадських діячів, працівників культури і мистецтва України. Багато канадських українців відвідують Україну і знайомляться з іменами оточення. У канадській пресі зустрічаються такі імена, як *Ivan Drach, Dmytro Pavlychko, Anatoliy Solovyanenko, Platon Maiboroda, Olexander Bilash, Dmytro Hnatiuk, Mykola Kondratiuk* [3, с.2].

Хоча багато українських прізвищ у Канаді зазнало більшої чи меншої англізації, часом у скороченій формі вони зберігають ознаки свого етнічного походження, наприклад: *Прокопчак* – *Prokop*, *Кіндратюк* – *Kindrat*.

Вживається також багато прізвищ канадців, які цілком зберегли своє українське звучання, наприклад: *Boiko, Chernychenko, Derevianchuk, Firmaniuk, Harasym, Harnyk, Hnativ, Ivankiv, Kisilevich, Kuchmy, Kushnir, Lapchuk, Melnyk, Melnychenko, Ostapchuk, Mochoruk, Petrachenko, Podolchuk, Prokopchak* [5, с.90].

Слід відзначити, що при загальній тенденції до скорочення українських прізвищ, які, на думку місцевих англійських канадців, занадто довгі і тому важкі для вимови, зберігається у вживанні немало чотирискладових одиниць на *-енко* (*Petrachenko, Myronenko*) і на *-ук* (*Zaversheniuk*).

Цікаво, що в транслітерації деяких прізвищ збереглися сліди ще польського правопису. Це сполучення літер *sz, cz, tz, ch*: *Myszok, Podolczuk, Maidanetz, Chytrenki, Chamelka*; літера *z* для позначення первісного українського *ж*: *Zilinski, Zolynski*; пом'якшення приголосного за допомогою наступного *i*: *Niechoda, Seniuta*. Під впливом правопису (коли прізвища фігурують у писаних текстах) вимова прізвищ англо мовцями змінюється, наприклад, *Pawlyk* може вимовлятися [*ˈpɔlˈk*], *Choma* [*ˈtɔmɔ*] та ін. Форма прізвища *Evanchiew* свідчить, що воно сприймалося в усній формі *Іванців*, а потім було транслітеровано латинськими літерами.

Прізвища українців виявляють більшу стійкість перед асиміляцією, ніж імена, і частіше зберігаються в англійському оточенні, бо прізвища переважно вживаються в офіційному спілкуванні, вони не можуть змінюватися, оскільки форма їх закріплена документально. Англізація українського прізвища може обмежуватися тільки фонетичною адаптацією, наприклад, *Дзюба* – *Juba*, де африката /*dʒ*/, яка не має точного відповідника в англійській мові, замінюється африкатою /*dʒ*/.

Існує практика паралельного існування у тієї самої особи і англізованої скороченої форми прізвища, і оригінальної повної української, наприклад: *Star* – Старчевський, *Mol* – Молодожанин, *Wal* – Волохатюк, *Kay* – Киселівський, *Why* – Вайчук. Це підкреслюється в текстах етнічної преси [2, с.10].

Іншу велику групу українських слів і словосполучень, які часто вкраплюються в англійське мовлення, становлять назви місцевостей і населених пунктів (топоніми). У текстах, присвячених Україні, такі вкраплення є цілком звичайними. Серед них

англізувалися лише ті, які мають давню традицію вживання в англійській мові і тому адаптувалися до її фонетичних і граматичних типів: *Kyiv, Galicia, the Dnieper, Ukraine*. Решта транслітеруються якомога ближче до реального звучання: *Lviv, Poltava, Chernivtsi, Ivano-Frankivsk, Vinnitsya, Kaniv, Uzhhorod, Chernihiv, Kharkiv, Volyn, Precarpathia, Transcarpathia, Cherkasy, Kherson*.

Канадські топоніми українського походження часто ставали предметом обговорення, однак, вони все ще є малодосліджені. Масова імміграція українців у Канаду розпочалася тоді, коли її територія була вже майже цілком освоєною попередніми поселенцями – англійцями і французами. Вони й створили основний топонімічний корпус, використавши деякі аборигенні і ескімоські топоніми. Тому українські назви могли одержати тільки невеликі населені пункти, школи, пошти, причому переважно в прерійних провінціях заходу, оскільки вони заселялися пізніше.

Найдавніший топонім українського походження з'явився в Канаді ще за 40 років до початку української імміграції: в 1875 році в провінції Манітоба виникло одне, а в 1876 році друге поселення під назвою *Chortits(a)* (*Хортиця*), засновані німцями-менонітами, які до переселення жили на Україні на острові Хортиця [3, с.2].

Першим документально засвідченим випадком, коли іммігранти з України дали власну назву новоствореному поселенню в Манітобі, було їх звернення до урядових інстанцій у 1897р.з проханням зареєструвати як таку назву *Ukraina* [6]. Прохання було задоволено. У наступні десятиріччя в Канаді продовжували з'являтися й інші топоніми українського походження.

Найбільш докладним був список Я. Рудницького, у якому наведено близько 180 назв. «Юкрейніен Канейдіен» опублікувала в 1966 р. список канадських назв місцевостей українського походження, де було зібрано 43 назви [7, с.2].

Я. Рудницький запропонував класифікацію українських топонімів Канади, взявши за основний критерій їх походження. На цій основі ним виділені такі види:

1. Перенесені топоніми, тобто назви населених пунктів України, якими іммігранти назвали новостворені поселення в Канаді, наприклад: *Antonivka Sask, Borshchiv Sask., Brody Alta, Odesa Sask., Poltava Ont., Rawa Ruska Man., Sniatyn Alta, Ternopil Sask., Ukraina Man., Viden Man.* та ін. [7, с.2].

Деякі назви такого роду дістали означення «новий» – *New: New Kyiv Alta, Novy Sokal Alta*. У кількох випусках канадські поселення отримали назви річок України: *Dnieper Sask., Prut Alta, Zbruch Man* [7, с.2].

2. Топоніми, утворені від українських антропонімів – імен або прізвищ видатних діячів України чи канадських першопоселенців-українців, наприклад: *Bohdan Man, Vasylyv Sask., Whitkow Sask., Gonta (Honta) Man., Taras Sask., Sirko Man.* та інші [4, с.4].

3. Топоніми, утворені вже в Канаді від апелювативних українських іменників або прикметників. Тут розрізняють кілька підгруп:

а) назви, що передавали яку-небудь зовнішню прикмету місцевості: *Hory Sask., Dibrova Man., Dolyny Man., Ozerna Man., Zelena Man.* [7, с.2];

б) назви, що трактуються як певний символ або заклик: *Vilna Alta, Dilo Alta, Zoria Man., Slawna Alta, Slawna Man.* [7, с.4];

в) назви, утворені з поєднання двох скорочених частин власних імен: *Krydor Sask* – з початку прізвища одного з перших поселенців Петра Крисака (*Krysak*) і закінчення імені іншого – Теодора Луцика (*Teodor*); *Ukalta Alta* – від поєднання початку назви *Ukraine* «Україна» і скорочення *Alta* від *Albera* «Альберта» [8, с.90];

г) назви, утворені зі словосполучень: *Myrnam Alta* від українського «мир нам» у значенні побажання.

Викликає заперечення те, що Я. Рудницький відносить до українських назв *Lemberg* (німецька назва Львова), до російських *Orlov, Tolstoy, Vostok*, до польської *Kleczkowski*, до англійських *Leeshore, Galician Lake*, посилаючись на те, що ці назви дали поселенням українці [3, с.2].

Аналіз засвідчує, що канадські топоніми українського походження можна поділити на такі лексико-семантичні групи:

1. Назви населених пунктів:

Альберта. Bavilla R^o, Borshchiv R, Brody R, Chornohora R, Vilna R UC, Wasel R UC.

Це кількісно найбільша група. Слід відзначити, що по кілька населених пунктів, розмічених у різних провінціях Канади, мають однакову назву українського походження, наприклад: *Odessa* є в Саскачевані і в Онтаріо, *Halicz* і *Ukraina* – в Манітобі, Саскачевані і Альберті і т. ін.

2. Гідроніми, тобто назви водних об'єктів.

Я. Рудницький наводить єдиний гідронім українського походження – назву *Bigoray River* – притока річки Атабаски на півночі провінції Альберта. До 1949 р. вона називалася *Moskey River*. Потім була перейменована на честь Володимира Бігорая – канадського українця, прославленого пілота канадської армії часів Другої світової війни. Інший гідронім, що є в списку Я. Рудницького, – озеро *Galician Lake* (у Саскачевані) з лінгвістичного погляду є власне англійським словосполученням [див. 5, с.10].

3. Назви поштових відділень.

У списку Я. Рудницького їх 35, наприклад: *Peno Alta, Bohdan Man., Vesela Alta, Halicz Man* та ін. У багатьох випадках пошти мають ту ж назву, що й відповідний населений пункт, отже, вважати їх окремими топонімами не слід.

4. Назви шкіл.

Наприклад: *Kostash Alta, Rak Sask., Stanislav Alta., Slava Sask, Taras Sask., Ukraina Sask.* та ін. П. Кравчук повідомляє про школи *Shevchenko Man., Franko Man., Lysenko Sask., Drahomanov Sask., Shashkevich Man.:*

5. Назви залізничних станцій: *Cossar Man., Kasha Alta., Meleb Man.*

6. Назви місцевостей: *Babyna Dolyna Sask, Ploshchi Alta.*

7. Мікротопоніми – назви площ, ферм, земельних ділянок.

Наприклад: *Bobulinci Sask., Bodnary Sask., Borshchiv Sask., Vasyliv Sask., Kuziv Sask.* та ін. Серед них 26 – власне й не назви, а вказівки на місце знаходження певної ділянки, наприклад: *Bilya Velychka* “біля Величка”, *Kolo Monastyrskoho* “коло Монастирського”, *Kolo Havryshchukiv* “коло Гавришчуків”, *Na Horynyakh* “на Горинях” т. ін. За всіма ознаками, вони мали тимчасовий характер, замінялися іншими або й узагалі зникали. Зміна власника також часто вела за собою зміну назви. Наприклад, Мирна Косташ, купивши собі ферму, назвала її *Tulowa* “Тулова” – так звалось село в Україні, звідки походили її батьки [2, с.168; 9, с.186].

Значна кількість топонімів українського походження виходили з ужитку. Наприклад, поселення *Oleskiv* “Олесків” Man було перейменоване на Tolstoy – хоч і не на англійську назву, зате більш знайому англійцям; залізнична станція *Ivan Man.* замінила назву на *Homstel* і т. д. Частина топонімів українського походження після офіційної зміни продовжує вживатися в розмовному, повсякденному спілкуванні. Так, поселення *Yarmolyntsi* було офіційно перейменовано на *Betforwill*, але попередньо назва продовжує вживатися околицьним населенням.

Топонім *Ukraine* (який в англійському мовленні канадських українців і в їх пресі, як назва країни, вживається без артикля: *President of Ukraine*) відрізняється від свого варіанта *Ukraine* не тільки фонетично, а й семантично – він вживається тільки як назва товариств, готелів, університетів тощо [7, с.2].

Більшість назв етнічних товариств, організацій і установ спершу виникли як українські, і лише потім створювалися їх українські кальки, наприклад: Українське Товариство „Робітничо-Фермерський Дім” – *the Ukrainian Labour- Farmer Temple Association*; Український Робітничий Дім – *the Ukrainian Labour Temple*; Товариство об'єднаних українських канадців – *the Association of United Ukrainian Canadians*; Український культурний центр – *the Ukrainian Cultural Centre* і т. ін.

Як окрему численну групу можна виділити іменникові власні назви, що означають різні поняття із сфери культури і мистецтва України. До них відносимо:

– назви мистецьких і культурних установ, колективів, груп, почесних звань: *the Kyiv Olexander Dovzhenko Feature Film Studios* – Київська студія художніх фільмів імені Олександра Довженка; *the Kyiv Organ and Chamber Music Recital Hall* – Київський будинок органної та камерної музики; *the Ukrainian Cultural Fond* – Український фонд культури; *the Bukovinian Song and Dance Ensemble* – Буковинський ансамбль пісні і танцю; *the Hrihoriy Veryovka Ukrainian Folk Choir* – Український народний хор імені Г.Верьовки; *the Lviv Ukrainian Drama Theatre named after Maria Zankovetska* – Львівський український драматичний театр імені М.Заньковецької; *the Lviv Historical Museum* – Львівський історичний музей; *the Merited Artist of Ukraine* – Заслужений артист України та ін [3, с.2].

У Канаді, як і в Україні, багато мистецьких колективів підбирають собі символічні оригінальні назви, які на інші мови не перекладаються. В англомовних текстах і в мовленні канадських українців широко вживаються такі позначення: *the Desna Ukrainian Dancers* – український танцювальний колектив „Десна”; *the Melody folk Ensemble* – народний ансамбль „Мелодія”; *the Smerichka Ensemble* – ансамбль „Смерічка”; *the Chornobryvtsi Ensemble* – чоловіче вокальне тріо „Чорнобривці”; *the Dovbush Dancers in Vankouver* – танцювальна група „Довбуш” з Ванкувера; *the Toronto's Troyanda Trio* – торонтське тріо „Троянда”; *the Kaniv Dancers of the Shevchenko Musical Ensemble* – танцювальна група „Канів” музичного ансамблю ім. Т.Шевченка;

– назви пісень. За давньою традицією в ролі назви багатьох українських пісень вживається їх перший рядок або його початок, наприклад: *The concert ended with the traditional "I v vas, I v nas"*. – Концерт закінчився традиційним „І в вас, і в нас”.

Такі фразові назви, як правило, в англійських текстах не перекладаються, а тільки транслітеруються, а в дужках поряд наводиться англійський переклад: *"Zvidki, Ivasiu" (Where Are You Coming From, Ivan)*; *"Oy zaplachesh, divchynonko, v pershiy ponedilok" (You'll Weep, Maiden, on your First Monday)* та інші.

Коли мова йде про уже відомі пісні, англійський переклад, звичайно, не потрібний: *"Plyne kachur do Dunayu"*.

Це ж саме стосується сучасних українських танців, тобто при потребі надається англійський переклад, наприклад: *"Na kukurudzanomu Poli" (In the Cornfield)* – „На кукурудзяному полі”, *"Novorichna Metelitsya" (New Year's Dance)* – „Новорічна метелиця” та ін. Народні танці теж, як правило, зберігають свої українські назви: *hutsulka, chumak, vesnyanka, povzunets, hayievka, kozachok, horak* та ін. в українських текстах ці українські назви здебільшого виділяються лапками, наприклад: *The Junior Group boys delighted the onlookers with the sword dance "Zaporozhets"*. – Хлопці з молодшої групи викликали захоплення у глядачів виконанням танцю з шаблями „Запорожець”.

Назви сюжетних танців та хореографічних сценок частіше подаються в англійському перекладі: *We are from Ukraine* – „Ми з України”, *New Boots* – „Нові чоботи”, *the Needle woman* – „Швачка”, *Cossack Spear Dance* – „Танець із списами”;

– назви творів літератури і мистецтва. Назви творів популярних українських письменників часто вживаються в англійських текстах без перекладу, наприклад: *Every performer (all on stage) sings "Reve ta Stohne"*. – Всі виконавці на сцені співають „Ре́ве та сто́гне”. Щоправда, в наш час у таких випадках поряд з українською назвою подається й англійський переклад: *He arranged two performances of "u Nedilyu Rano Zilya Kopaia" (On Sunday Morning Herbs She went A-picking)*. – Він влаштував дві вистави п’єси „У неділю рано зілля копала”. Часто трапляється і цілком однорідний англійський текст, у якому українську назву перекладено: *The recitation "When I Was Thirteen" was delivered in perfect Ukrainian* – „Мені тринадцятий минало” був продекламований бездоганною українською мовою.

Не перекладаються англійською мовою назви популярних українських опер та оперет: *"Natalka – Poltavka"*, *"Koza – Dereza"*, *"Pan Kotsky"*, *"Chornomortsi"*. Назви

балетів можуть пояснюватися англійським перекладом в дужках: “*Lisova Pisnya*” (“*Forest Song*”), “*Khustka Dovbusha*” (“*Dovbush’s Kerchief*”) та ін.

Таким чином, українські фонетичні риси у вживанні власних назв у англомовному середовищі канадських українців є поширеним мовним явищем, яке має свої закономірності (насамперед збереження оригінальної української вимови, відповідна транслітерація), фіксується в різних лексико-семантичних групах слів (найбільшою мірою – антропоніми, топоніми, назви понять зі сфери культури і мистецтва) і пояснюється безпосереднім відношенням до реалій, які відображають важливі етнічні ознаки української етнічної групи Канади – їх культуру і історичну спадщину. Перспективними є дослідження українських елементів у мовленні української діаспори на інших структурних рівнях мови – фонетичному, морфологічному, синтаксичному.

SUMMARY

UKRAINIAN PHONETIC FEATURES IN THE USAGE OF PROPER NAMES OF CANADIAN UKRAINIANS’ LANGUAGE

Kavetsky Orest

This article reveals and analyses the usage of Ukrainian elements in proper names of Canadian Ukrainians in English speaking environment.

It’s found out that these elements are the language spread phenomenon which has its peculiarities, specifically, the reservation of original Ukrainian pronunciation and corresponding transliteration of nouns-proper names. The existing of Ukrainian elements confirms direct relations to those realities that reflect important ethnic features of Ukrainian ethnic group of Canada – their original culture and historical heritage.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жлуктенко Ю.О. Українська мова на лінгвістичній карті Канади // АН УРСР Інститут мовознавства ім.О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1990. – 172 с.
2. Рудницький Я. Становище української та інших слов’янських мов у Канаді. – Вінніпег: УВАН, 1971. – 32 с.
3. Rudnytsky J.B. Slavonic Toponymic Neologisms in Canada // Ukrainian Canadian. – Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1956. – P. 90 – 92.
4. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. – Едмонтон: Едмонтський ун – т, 1982. – 172 с.
5. Rudnytsky J.B. Canadian Place Names of Ukrainian Origin // Ukrainian Canadian. – Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1956. – P. 90 - 92.
6. Рудницький Я. Українські бібліотеки в Канаді і Українська вільна академія наук. 2-ге вид. – Вінніпег: УВАН, 1954. – 47 с.
7. Rudnytsky J.B. Ukrainian Place Names of Canadian Geography // The Canadian Ukrainian. – Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1956. – P. 2 – 8
8. Rudnytsky J.B. Etymological Formule // With Special Reference to Slavic. – Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1962. – 64 p.
9. Kostash M. “A” of Babe’s Children. – Edmonton: Hurtig Pub., 1977. – 414 p.